

נותנים תוקף:

בית מדרש בכפר בלום בין ראש השנה ליום כיפור

רינה לבנון

- אנחנו נפגשים בימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. על פי המסורת: בין הרגע בו נשפטנו, לחסד או לשבט, חוטאים או צדיקים, המתרחש עפ"י האמונה בערב ראש השנה, אז נשמותינו עוברות לפני כיסא הכבוד ודין נחרץ, לבין הרגע בו ינתן גזר הדין: ערב יום הכיפורים.
- השבת הזאת, שהסתיימה זה עתה, מכונה "שבת שובה", הנקראת כך עפ"י הפסוק הראשון בהפטרה שקוראים בבית הכנסת: "שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעווניך" (הושע י"ד, ב).
- הימים בהם אנו עומדים, בין ראש השנה ליום הכיפורים, נקראים עשרת ימי תשובה, או "בין כסה לעשור", עפ"י הפסוק מתהילים: "תקעו בחודש שופר, בכסה ליום חגנו" (תהילים פ"א ד'). פירוש המונח: עפ"י הפסוק מתהילים הקורא לתקוע בכסה (בתקבולת- כנראה משמעו שופר, וידוע לנו כי בא' תשרי, המועד המקראי מצוים לתקוע בשופר), ויום הכיפור, החל תמיד בעשרה בתשרי, מכונה עשור. עוד דורשים כי בראש השנה, בניגוד לרוב חגי ישראל בהם הירח מלא, הירח מכוסה לגמרי, והשמים אפלים.
- בתרבות היהודית אלו ימים של חשבון נפש, תפילה ותשובה, בין הכרעת הדין במשפט, שניתנת בראש השנה (אשם/זכאי) לבין גזר הדין (מה העונש).
-
- **מה קורה בעולם בתקופה הזאת? בכל מקום סביבנו אנו רואות/ים שזוהי תקופה של סוף- והתחלה חדשה.** הכל צהוב וקמל סביבנו- מחכה לגשם ראשון שיצמיח את כל הירוק מחדש. (השנה ירד בערב ראש השנה). כך גם במדרש: בכל שנה בתקופה הזאת, אנו עומדים, כמו אדם הראשון, לסיכום לפני אלוהים (וכחילונים- מול עצמנו ומול חברנו)- חשבון נפש ומשפט. זה זמן של סיכום, חשיבה על המעשים שהיו וחלפו, החטאים וההישגים, הכנת דו"ח מצב. שימו לב כי המדרש גורס שנצא תמיד זכאים לפני אלוהים- ובכך הוא אופטימי (ביותר):
- בתוך התקופה הזאת, יש לנו סיכוי, ע"י חשבון נפש, התבוננות, אמירת סליחה וצום, להעביר את רוע הגזירה, ולשנות את גזר הדין במשפט שנשפטנו למעלה.
- **כחילוניות/ים**, אנו יכולות/ים להתייחס אל התקופה הסתווית הזאת, כתקופה של סיומים והתחלות חדשות, ולאמץ את הקריאה לחשבון נפש ולהתבוננות פנימה.
- **נקרא את הקטע מהתלמוד הירושלמי.** מה פירוש הדבר להיות בינוני? היכן רובנו עומדים? איזו הבטחה המקום הזה מציע לנו?
- **חלק ממנהגי התקופה הוא אמירת פיוטים, בבית הכנסת.** משמעות המילה "פיוט" ביוונית היא "שיר". המושג פיוט מתייחס לכל שירת הקודש בעברית, שתחילה בארץ ישראל בסוף תקופת התלמוד- כלומר במאה ה-5 לספירה. הפיוטים קישטו את התפילות בבית הכנסת. מא"י עברו הפיוטים לבבל, ספרד וצפון אפריקה, ומשם לארצות אירופה הנוצריות: איטליה, צרפת, גרמניה. אנחנו נמקד את הלימוד שלנו היום בפיוטים, עתיקים- ומודרניים, ונשאל כיצד הפיוטים הללו יכולים לדבר עם התרבות שלנו.
- **נתחיל בשמיעת הפיוט "ונתנה תוקף".** נהוג לומר את הפיוט בתפילת מוסף של ראש השנה ויום הכיפורים. תפילת מוסף נאמרת בבית הכנסת בשבתות, חגים, ראשי חודשים וחול המועד- בכל הפעמים בהם הקריבו קורבן מוסף (כלומר נוסף על קורבן התמיד, לציון החג) בבית המקדש.
- **הפיוט נאמר לפני "קדושה"**- חלק התפילה בה מקדשים את שמו של האל באמירת "קדוש, קדוש, קדוש".

- **מעניין לציין כי הפיוט, שנתחבר כנראה ע"י פייטן ארצישראלי כבר במאה ה-6, ונוסח שלו נמצא בגניזת קהיר, מיוחס עפ"י המסורת לר' אמנון ממגנצה (מיינץ שבגרמניה) שחי במאה ה-11, כלומר 500 שנה לאחר מכן. עפ"י ההגדה דרש ההגמון הנוצרי מר' אמנון ממגנצה, מגדולי הדור, להמיר את דתו. כשסירב הובא אל ההגמון בכוח, פרקי אצבעות ידיו ורגליו נכרתו זו אחר זו והפצעים הומלחו במלח. הדבר ארע בסמוך לראש השנה, וכשהחזירוהו לביתו דרש שיביאוהו לבית הכנסת. שם פתח את פיו, רגע לפני אמירת "קדושה" אמר את הפיוט והוציא את נשמתו. חוקרים מודרניים מערערים על אמיתות אגדה זאת (השם אמנון לא היה בשימוש בקרב יהדות גרמניה בתקופה זו כלל). יש דמיון רב בינו לבין סיפורים אחרים המעלים על נס מוות על קידוש השם, וגם לבין סיפורי קדושים נוצרים מאותה התקופה.**
- **הלחן המוכר של הפיוט, שחובר ע"י יאיר רוזנבלום, שהתגורר זמן מה בבית השיטה, והלחין את הפיוט כמחווה ל-11 בני הקיבוץ שנפלו במלחמת יום הכיפורים. כשעמד רוזנבלום לעזוב את הקיבוץ, בשנת 1990, ביקש להשאיר אחריו שיר במתנה. הוא מספר שפתח את הסידור והמילים "ונתנה תוקף" קפצו לעיניו. בטקס הזיכרון שנערך בערב יום הכיפורים באותה שנה שר חנוך אלבלק, בן הקיבוץ, את השיר. הלחן הפך לנפוץ ולמושמע ביותר, ומושר באופן הזה פעמים רבות גם בעולם הדתי.**
- **נשמע את הפיוט ונקרא אותו. נבאר יחד את הפשט.**
- **נשווה בינו לבין "מי באש" של ליאונרד כהן. בחברותות.**

• **נסכם ונשאל: מה משמעות יום הכיפורים בעולם חילוני?**

אני חושבת על שתי משמעויות עיקריות. אחת היא כמובן היחסים בין אדם לחברו. הסליחה והכפרה. בכך עסקנו הרחבה בשנה שעברה. המשמעות הנוספת, שחשוב לשמר גם אותה, ודווקא בעולם חילוני, היא חשבון הנפש. עמידת האדם מול עצמו, או מול העולם, מול המציאות, והצפת כלל השאלות הכי לא ברורות, הכי כאובות, הכי מורכבות. מי יחיה ומי ימות? כיצד אמות אני? מה צופן לי הגורל? האם לאופן בו אני חיה יש בכלל השפעה על כך? האם אני נמצאת במקום הנכון עבורי? האם חטאתי? למי? האם חטאתי לעצמי? בדבר שקר, חטא, לשון הרע? גם לאדם שאין לו אלוהים בחייו, ראוי שיהיה דין ודיין, ראוי שתהיה בחינה עצמית, התבוננות, לקיחת אחריות, עשיית דין וחשבון. ניקח את הימים הללו למחשבה, להתחדשות, להתבוננות. לתשובה. גם אין אין לנו "ונתנה תוקף" - ניתן לנו בעצמנו את התוקף. ניקח אחריות על מעשינו, על גורלנו, על השפעתנו על העולם שסביבנו, על ייעודינו.

נותנים תוקף

בין כסה לעשור בבית המדרש בכפר בלום

ותשובה ותפלה וצדקה
מעבירין את רע הגזרה

כי כשמך כן תהלתך
קשה לכעס ונוח לרצות
כי לא תחפץ במות המת
כי אם בשובו מדרכו וחייה
ועד יום מותו תחכה לו
אם ישוב מיד תקבלו.

אמת כי אתה הוא יוצרם
ואתה יודע יצרם
כי הם בשר ודם.
אדם יסודו מעפר,
וסופו לעפר
בנפשו יביא לחמו
משול כחרס הנשבר
כחציר יבש וכציץ נובל
כצל עובר וכענן כלה
וכרוח נושבת וכאבק פורח
וכחלום יעוף.

ואתה הוא מלך אל חי וקים

אין קצבה לשנותיך. ואין קץ לארץ ימיך
ואין לשער מרכבות כבודך.
ואין לפרש עלום שמך
שמך נאה לך. ואתה נאה לשמך.
ושמנו קראת בשמך.

עשה למען שמך. וקדש את שמך על מקדישי
שמך

בעבור כבוד שמך הנערץ והנקדש
כסוד שיח שרפי קדש
המקדישים שמך בקדש
דרי מעלה עם דרי מטה
קוראים ומשלשים בשלוש קדשה בקדש.

מיוחס עפ"י המסורת לר' אמנון ממגנצא

ונתנה תקף

ונתנה תקף קדשת היום
כי הוא נורא ואים
ובו תנשא מלכותך
ויכון בחסד כסאך
ותשב עליו באמת.

אמת כי אתה הוא דיין ומוכיח ויודע ועד
וכותב וחותרם וסופר ומונה.
ותזכר כל הנשכחות,
ותפתח את ספר הזכרונות.
ומאליו יקרא.
וחותרם יד כל אדם בו.

ובשופר גדול יתקע.
וקול דממה דקה ישמע.
ומלאכים יחפזון.
וחיל ורעדה יאחזון.
ויאמרו הנה יום הדין.
לפקד על צבא מרום בדין.
כי לא יזכו בעיניך בדין.
וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון.
כבקרת רועה עדרו.

מעביר צאנו תחת שבטו.
כן תעביר ותספר ותמנה ותפקד נפש כל חי.
ותחתך קצבה לכל בריותיך.
ותכתב את גזר דינים:

בראש השנה יכתבון
וביום צום כפור יחתמון
כמה יעברון וכמה יבראון
מי יחיה ומי ימות.
מי בקצו ומי לא בקצו
מי במים. ומי באש
מי בחרב. ומי בחיה
מי ברעב. ומי בצמא
מי ברעש. ומי במגפה
מי בחניקה ומי בסקילה[1]

מי ינוח ומי ינוע

מי ישקט ומי יטרף
מי ישלו. ומי יתיסר
מי יעני. ומי יעשר
מי ישפל. ומי ירום

אמר רבי קרוספא בשם ר' יוחנן: שלש פינקסיות הם (שלושה ספרים הם):
אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת של בינוניים.
זה של צדיקים גמורים כבר נטלו איפופסי (חותם, חתימה) של חיים מראש השנה.
זה של רשעים גמורין כבר נטלו איפופיס שלהם מראש השנה.
של בינוניים כבר ניתן להם עשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים.
אם עשו תשובה, נכתבים עם הצדיקים ואם לאו - נכתבים עם הרעים.

תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק א' הלכה ג'

ואמר רבי יצחק: ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם,
אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה.
צדקה - דכתיב: (משלי י) "וצדקה תציל ממות",
צעקה - דכתיב (תהלים קז) "ויצעקו אל ה' בצר להם וממצקותיהם יוציאים",
שינוי השם - דכתיב (בראשית יז) "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה", וכתוב
"וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן",
שינוי מעשה - דכתיב (יונה ג) "וירא האלהים את מעשיהם", וכתוב (יונה ג) "וינחם האלהים על
הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה".

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז עמוד ב

מי באש/ ליאונרד כהן

ומי באש, מי במים,
מי לאור יום, מי לעת ליל,
מי בחריצת משפט, מי ביסורים מרים,
מי ביום אביב זוהר־זוהר,
מי לאט מאד יתפורר,
ומי, מי הוא שקורא לי?
ומי במעידה קטנה, מי בכדורי שנה,
מי בעול האהבה, מי בחבטת אלה,
מי ברעש, מי באבקה,
מי בגלל החמדנות, מי בגלל רעב פשוט,
ומי, מי הוא שקורא לי?
ומי בהשלמה שלוה, מי בתאוּנה קרובה,
מי יחיד בבדידותו, מי אל מול בבוֹאתו,
מי במצות גברתו, מי במו ידיו,
מי אסור בכבליו, מי בכוח רב,
ומי, מי הוא שקורא לי?

השיר נכתב בביקור בארץ במהלך מלחמת יום הכיפורים (1973)

- מה נקודות הדמיון בין שני הפיוטים?
- ומה שונה ביניהם?
- לאיזה מהם קל לנו יותר להתחבר? למה?

פיוט/ טוביה ריבנר

אל תאפשר
מה שעלינו לאפשר
אל תקימנו מעפר
כי עלינו עצמנו לקום מן העפר
אל תרדף את אויבנו
עלינו עצמנו לרדף את אויבנו בלבנו
אל תקהה את שנינו הטורפות
עלינו עצמנו להקהות את שנינו
אל תרגיע את פצעינו
מעצמנו עלינו להרגיע את פצעינו
אל תסלק את טמאתנו
שבצעמנו לסלקה
אל תשיבנו אל עולמנו
כי עלינו בעצמנו לשוב אל עולמנו
אל תנחמנו
כי עלינו לחיות עם כאבנו
אל תגלה את המואר שבלבנו
עלינו עצמנו לתת לו פדות.

נתנה תקף חלופי / הרב יוסף מזלר

בראש השנה יכתבון, וביום כפור יחתמון
שבשנה הזו אנשים יחיו וימותו,
חלק באפן עדין יותר מאחרים,
ואין דבר שחי לנצח.
אך אל מול כחות אדירים, של טבע ואנושות
ספר החיים ממשיך להכתב על ידנו.
מעשינו הם מלותיו,
תקופות חיינו הן פרקיו
ואין דבר אשר לא נרשם.
כל מעשה שנעשה נחשב.
אין לנו דרך לדעת אילו מעשים או מילים
יותירו רשם או יטו את המאזנים.
ואם לא עכשיו, אימתי?
עבור הדברים שביכלתנו לשנות, נתנת לנו
התשובה.
עבור הדברים שאין ביכלתנו לשנות, נתנת לנו
התפלה.
עבור העזרה שביכלתנו לתת, נתנת לנו הצדקה.
בואו נכתב ביחד ספר חיים יפיפה,
שאותו תקרא השכינה.